

Uit: *De Nieuwe Linie*, 14 oktober 1967

‘DE VROUW STAAT TUSSEN MENS EN DIER’

Gesprek met schrijfster Andreas Burnier

Ben Bos

‘De verschrikkingen van het noorden’ is, als verhalenbundel, het tweede boek van Andreas Burnier. De schrijfster zegt van haar nieuwe werk, zojuist verschenen bij uitgeverij Querido: ‘De reis van geboorte naar dood is voor mij de reis naar het noorden, naar het heldere, eenzame, van God verlaten bewustzijn.’

Burnier is binnen die reis naar de noordpool een stap verder dan in haar debuut ‘Een tevreden lach’. Voor die roman kreeg ze de Van-der-Hoogt-prijs 1967. Haar problematiek vond prachtige woordbeelden op een moeilijk te accepteren feit: het homofiel zijn. Moet Simone, de hoofdfiguur uit ‘Een tevreden lach’ zich nog losmaken uit een huwelijk, in ‘De verschrikkingen van het noorden’ staan de relaties van vrouw tot vrouw vanzelfsprekend centraal. De verhalenbundel heeft de moeizame acceptatie van het homofiel-zijn overwonnen. Het thema dat wordt uitgewerkt, gaat terug op een algemeen menselijk probleem: de onmogelijke mogelijkheden van de liefde.

Dat probleem is aanleiding tot een interview.

Andreas Burnier wil haar woonplaats niet vermeld zien. Haar ware naam moet voorlopig in haar auteursnaam verborgen blijven. ‘Om onnodige duidelijkheden te voorkomen’, zegt ze. ‘Ik wil mezelf hier niet poneren als homofiel als het niet nodig is.’

Haar werkkamer is groot, helder; blauwe en grijze kleuren overheersen. Een lange zij-wand wordt in beslag genomen door een tot aan het plafond reikende boekenkast, verdeeld als drieluik. Rechts: moderne literatuur in Nederlandse uitgaven; midden: literatuur in buitenlandse uitgaven; links: filosofische en sociologische vakliteratuur.

Andreas Burnier draagt een trui, strakke, lange broek, zware schoenen. Het haar is kort geknipt. Opvallend zijn haar ogen, donker en levendig. Soms sluit ze, wanneer ze je aankijkt, plotseling de ogen. Ze praat met lange pauzes, duwt herhaaldelijk de buitenkant van haar linkerhand tegen haar lippen, buigt haar hoofd dan naar de grond. In het begin van het gesprek is Andreas Burnier gespannen.

In uw beide boeken treft de leegte tussen de mensen: ze zijn eenzaam, opgesloten als in een glazen stolp. Is die eenzaamheid niet te doorbreken?

‘Mijn eigen wereld ziet er wel zo ongeveer uit als mijn verhalen eruit zien. Ik neem voor mezelf waar dat werkelijk contact krijgen met mensen erg moeilijk is. Die eenzaamheid geldt voor mezelf. Ik kan me voorstellen dat iemand zich ingepast weet, zich op zijn gemak voelt in relaties met heel veel mensen. Zo’n mens zal wel nooit tot schrijven komen omdat zijn leven hem genoeg is. Ik zeg op mijn beurt niet: de wereld is zo, zoals mijn verhalen beweren, maar wel: de wereld is zo voor de schrijver, voor mij. Door te schrijven wordt de moeilijkheid van het menselijk contact zichtbaar.’

Voor zover de romanfiguren relaties kennen zijn die relaties vluchtig.

‘De duurzaamheid in de relaties ontbreekt, bedoelt u, dat is zo.’ (Stilte).

Hoe komt dat?

‘Als je de mogelijkheid hebt tot een diepgaand contact met één mens kun je misschien lang bij de ander blijven, een duurzame relatie uitbouwen. Wanneer je relatie ijler is, er meer misverstanden ontstaan, er meer kortsluitingen in zitten, wordt de duurzaamheid moeilijk. De duur is korter naar mate de kwaliteit minder is. De betere kwaliteit wordt door weinig mensen gehaald, denk ik. Ik kan me wel mensen denken, die zich kunnen verplaatsen naar de ander, zich kunnen uiten. Die mensen zijn misschien in staat een bevredigende relatie waar te maken.’

U staat aan de andere kant?

‘Ik begrijp makkelijker iemand die afgesloten is, iets schizoïde is, zich moeilijk uit (stilte, plotseling:) Dit wordt wel een psychologische test op deze manier, vindt u ook niet?’

Bent u cynisch?

(Glimlacht, verliest scherpte:) ‘Nee, nee, ik geloof het niet (herstelt zich:) Het is aan een ander om dat te beoordelen.’

Ik zie in uw werk uitsluitend mensen marginaal leven.

‘Ja. Ze leven anders dan de keurige kruidenier. Alhoewel, ook de zogenaamd fatsoenlijke kruidenier bestaat natuurlijk niet. Helemaal glad zijn, een buitenkant, dat kan niemand. Ieder mens is gecompliceerd. In mijn verhalen komt die gecompliceerdheid er uit. Als je je complicaties gestalte geeft word je marginaal, trek je weg uit het midden van de dingen, die iedereen waar of belangrijk vindt.’

U noemt het huwelijk: - waaruit het marginale bestaan zoveel mogelijk wordt geweerd – de meest mislukte van alle sociale instellingen.

‘Daar sta ik volledig achter, achter die bewering. Ik heb het gevoel dat het huwelijk in ons cultuurtijdperk niet meer past. De vrouw is in de loop der eeuwen, via het huwelijk, in een stadium gehouden tussen mens en dier. Zodra de vrouwen gewone mensen mogen zijn, als ze sociaal en intellectueel wakker worden, is het huwelijk een onmogelijkheid.’

timmerman

Dan zal het huwelijk veranderen.

‘Dat moet nog blijken. Voorlopig wordt er nog een enorme sociale druk toegepast op de vrouw. Als ze zich anders wil gedragen dan iedereen wordt ze afgewezen, ontstaan er schuldgevoelens, gaat ze zichzelf gek vinden.

U moet de vrouw eens plaatsen naast de man. De man kan worden wat hij wil. Stel dat trouwen voor hem zou betekenen: ik moet timmerman worden. De dokter, de advocaat, de fabrieksdirecteur zullen, wanneer ze trouwen, hun status moeten losmaken voor die van de houtbewerker. Denkt u dat de animo om te trouwen groot zou zijn? Toch verkeren de vrouwen in deze situatie. Als ze trouwen worden hun capaciteiten beperkt tot de rol van huisvrouw. Ik vind dat onrechtvaardig, bijna dierlijk. Vaak ontstaan door die persoonlijkheidsinperkingen van de vrouw grote problemen. U moet mijn goed begrijpen: ik vind de rol van huisvrouw zijn op zich niet gek, net zomin als het timmerman-zijn gek is. Maar iedereen kan geen timmerman worden, niet elke vrouw is een huisvrouw. Dat je door lichamelijke kenmerken ertoe gedwongen bent, als vrouw huisvrouw te zijn vind ik niet

menselijk. Natuurlijk je kunt een carrière-houding aannemen, als vrouw, in competitie treden met de man. In dat geval moet je de affectieve wereld laten vallen, de liefde, de man, de kinderen.’

Dit is, voor mij, een zwart-wit-tekening. De vrouw zal steeds meer vrijheid kunnen vinden, ook in het huwelijk, dat flexibele vormen kan aannemen.

‘Misschien; er zijn veranderingen aan de gang. Desondanks: het gemiddelde huwelijk pint de vrouw vast. De vrouw die zich niet wil laten vastpinnen, daarvoor zijn de moeilijkheden bijna onoverkomelijk. Dat is fout. Over de andere kant moeten de vrouwen geen mannetjes worden of omgekeerd de mannen vrouwtjes. Ik ben wel eens bang dat vrouwenemancipatie gelijk staat aan mannetjesimitatie. Die imitatie is een surrogaat; je moet als vrouw even vrij zijn in je keuze als de man. De man moet op zijn beurt voor de kinderen en het huishouden kunnen zorgen, zonder dat hij ridicuul is.’

Een vaste relatie – als in het huwelijk – is een verschrikking?

‘Ik ben bang dat een vaste relatie is de loop van een leven niet zeer intens affectief geladen kan zijn. Ik ben nog nooit iemand tegengekomen, die het wel kon.’

formalisme

Een relatie is niet alleen maar een affectieve topprestatie.

‘Nee, maar je begint het leven van de ander te delen door een sterke gevoelsmatige band. Als de band er niet is heb je geen relatie. Naast die binding moet je natuurlijk allerlei andere voorwaarden aanbrengen om de affectieve band te bestendigen. Gaat de wederzijdse gevoelsverbondenheid uit een relatie verdwijnen dan wordt het huwelijk een formalisme. Dat formalisme kom je nogal eens tegen.

Homofiele relaties zie je daarom ook vaak veel sneller uit elkaar vallen. De sociale druk is er niet wanneer er problemen optreden laat men elkaar veel eerder los.’

Dat komt toch zeker niet alleen door het gebrek aan sociale druk?

‘Nee. Er zijn enkele mensen, die werkelijk de moed hebben om problemen uit te zitten. U moet het aantal van die mensen niet overschatten.’

Is het snel wisselen van relaties niet een gevaar voor het ik, dat versnipperd, zijn identiteit verliest?

‘Ik geloof dat u daar gelijk in heeft. Veel homofielen lopen het gevaar dat ze verscheurd worden. In elke relatie – hoe haastig ook afgebroken – wordt een stukje van jezelf geïnvesteerd. Je ziet vaak mensen narcistisch dichtklappen. (Stilte, met nadruk:) Ik wil niet gezegd hebben dat alle homofielen promiscue leven. De promiscuïteit, met de daaraan verbonden nadelen, komt net zogoed voor in de wereld van de heterofielen.’

Wordt u als homofiel gediscrimineerd?

‘Die discriminatie hangt enorm af van de sociale laag waarin je zit. Wanneer je een kunstenaar bent of een gespecialiseerd wetenschapper dan zit je in een laag van acceptatie. Ik heb er dus geen last van.’

U kunt zich dit interview permitteren?

‘Bij mijn huidige sociale situatie speelt het geen rol. Er zullen een paar familieleden en kennissen vervelend gaan doen, maar dat zijn mensen die ook op andere dingen afwijzend reageren, wanneer ze buiten het ‘gewone’ vallen. (Stilte; stelt vast:) Ik ben, wat het toegeven van het homofiel zijn betreft erg voorzichtig begonnen. Ik wilde eerst meedoen met de heterofiele wereld. Nu sta ik meer bij mezelf; ik heb de identificaties met de heterofielen niet meer nodig als oplossing voor problemen van het eigen ik. (Lacht:) Wanneer ik ambassadeur zou kunnen worden – stel dat ik daar talent voor had – dan zou het niet goed zijn. Dan zou een gesprek als dit het bereiken van die functie in de weg staan. (Plotseling fel:) Het is niet waar dat homofiele vrouwen minder gediscrimineerd worden dan mannelijke homofielen, wat dit betreft. Als het officieel bekend is dat je homofiel bent, kun je de representatieve banen wel afschrijven.’

Het tijdschrift Dialoog (voor homofilie en maatschappij) moet mogelijk gaan verdwijnen omdat – zo stelt men – de integratie homo-hetero al ver op gang is gebracht. Wat vindt u daarvan, van die veronderstelde integratie?

‘Ik vrees dat we hier te doen hebben met een Amsterdamse vertekening van de realiteit. In Amsterdam zal men over het algemeen eerder mensen aantreffen die homofielen willen accepteren dan elders in Nederland. Amsterdam is toleranter dan welke stad ook. De integratie is er niet, wanneer je heel Nederland overziet. Buiten Amsterdam, in de provincie, zal het zichtbaar en herkenbaar leven in een homofiele relatie erg moeilijk zijn’.

Guinese big

Ligt het zo moeilijk omdat de mensen met alle geweld de aanwezigheid van homofielen willen ontkennen?

‘Ik heb een anekdote: een vriend van mij is arts. Hij bezocht een artsencongres, waar een vijfhonderd mensen praatten over homofilie. Men behandelde de homofielen mondeling alsof het Guinese biggen waren. Mijn vriend stond na verloop van tijd op en zei: ‘Statistisch gezien moeten er hier minstens ook vijftwintig homofielen zijn. Laten we ophouden te doen alsof het een probleem is van maanmannetjes. Mannetjes die wij niet kennen.’ Zo’n opmerking werkt relativerend. Er komt ruimte voor de mens.’

Binnen die ruimte legt u in uw werk sterk de nadruk op de individualiteit. In het verhaal ‘Onderzoekingen op het terras’ staat: ‘Waarmee begint ieders biografie? Uit de warme tweeenheid maakt zich iets individueels los. Waarmee eindigt ieders biografie? De volstrekt individuele situatie van het sterfbed en als symboliek daarvan: de eenzame, opgetilde baar. Heeft deze opgetilde eenzaamheid voor u een religieuze betekenis?’

‘Ik zie het leven en de dood als een afsnoering, binnen een ruimte, waarin een ander bewustzijn mogelijk is. (Stilte; sluit de ogen: praat langzaam:) Er zijn verschillende bewustzijnsvormen. Slapen en wakker zijn plaatsen de mens al in twee mogelijkheden. Oude volken – de Indiërs bijvoorbeeld – leefden anders dan wij. Ze zagen de godenwereld als reëel en de insnoering – het geboren worden en sterven – als irreëel. De Grieken staan – denk ik – op de as. Zij hebben gevoel voor allebei, voor de concrete wereld en de godenwereld. Dat asdenken en -voelen heeft mij altijd enorm aangesproken. Wij, mensen uit de westerse cultuur van deze eeuw, staan vooral aan de kant van de aarde. Wij hebben de godenwereld doodverklaard. Wij maken de beweging van de oude volken, maar nu in omgekeerde richting. Die richting kan ik niet helemaal delen. Hou ouder je wordt hoe meer je ontdekt dat je desondanks sterker gebonden raakt aan de westerse bewustzijnsvormen. Vormen die de binnenwereld uitsluiten ten bate van de buitenwereld.’

Ouder worden is minder mens worden?

‘De weg van nul naar veertig jaar zie ik als een dalende weg. Je gaat vanuit een volheid verschromelen, jezelf aanpassen. Je moet om jezelf te handhaven de waarneming naar buiten toe

laten prevaleren ten koste van de waarneming naar binnen toe. Het kind kent de binnenwereld nog. Het leeft eruit. Je moet – bij het ouder worden – dat kind in jezelf redden.

De fantasie?

‘Ja. Ik durf het haast niet te zeggen, het is een beladen woord: de metafysiek. De fantasie van het kind heeft misschien – langs de speelse subjectieve binnenwereld – een verbinding met een objectieve binnenwereld. Een wereld waaraan het kind zijn eigen beelden onttrekt. Ouder worden is dan ook een verschrikkelijke zaak. Met de meeste mensen loopt het verouderen niet best af. Ze verliezen elke diepte, elke wijsheid. Soms zie je iemand die oud en wijs is; die mens heeft zijn binnenwereld niet kapot laten maken. Maar het feit dat je de wereld nooit meer kunt zien als het kind – alles voor het eerst zien, alles zien als een wonder – dat blijft een litteken. Dat litteken draag je met je mee. Je kunt niet anders.’

Uw keuze voor de binnenwereld met het vermoeden van een objectieve oergrond, die daar achter zit, doet u ook Jesus Christus accepteren?

‘Ja. (Stilte:) Maar dan niet kerk-gebonden. De kerk is een verharding, een stuk materie. Het christendom is voor mij, buiten de kerk, een centrale zaak. Ik beschouw het als een mogelijkheid om menselijk te zijn. Het christendom is de as van onze wereldgeschiedenis. Het bevordert het as-denken.’

Leven in wankel evenwicht?

‘Ja. Een evenwicht tussen het hemelse en het aardse. Een evenwicht dat je nooit vindt. Wankelen tussen extase, mystiek, bevlogenheid en het filistijnse aarde gebonden-zijn.’

Met die hang naar binnen toe hoopt u op een doorgang door de dood?

‘Ik hoop. Ik kan niets bewijzen; je kunt er geen zinnig woord over zeggen. Ik neem aan dat er een wijdheid, een doorstroom, een beweeglijkheid zal zijn, die het kind ook heeft wanneer hij geboren is. Begin en einde zullen elkaar misschien weer raken; dan is de dood een geboorte terug in de binnenste binnenwereld van het zelf. (Zwijgt; glimlacht:) In onze tijd heb je twee extreme tegenstellingen. Je hebt mensen die zich totaal vastleggen in de primitieve wetenschappen en anderzijds mensen die wegvlugten in de anti-materie, de LSD. Ik vind beide polen te veel doorslaan naar een bepaalde kant. Het is moeilijk om het midden te leven. In de richting van het midden beweeg ik mezelf.’

(Burnier brengt het derde kopje koffie binnen. Ze is tevreden met haar flat. Zegt hard te werken voor haar promotie in de filosofie.)

Mikkend op het midden komt in uw werk de angst sterk naar voren. Bij het kind staat angstige verbazing, bij de volwassene de angst voor de zinloosheid van het leven.

‘Ik beleef de wereld als zeer gevaarlijk, als bedreiging, als dwaas. Al schrijvend heb ik er een beetje greep op. (Stilte; dan:) Om de mensen zie ik een dun deklaagje, de civilisatie; daaronder zit een demonische wereld, die alle kanten uit wil breken. We doen alsof er niets aan de hand is en daarom zijn we zeker van onszelf. We doen alsof we niet doodgaan, alsof er geen demoniën mogelijk zijn tussen mensen alsof delinquenten een apart ras vormen dat je moet opsluiten, alsof krankzinnigen niet bij ons thuis horen. We leven alsof het vreemde, het niet plaatsbare er niet is.’

In ‘Een tevreden lach’ staat: Wij zoeken onszelf. Dat is een gemeenplaats, maar van het overdonderde waarheidsgehalte dat water nat is, of goud edel. De jeugd is zo zoet, zo aangenaam, opdat zij niet zullen merken dat wij onszelf in snel tempo verliezen. Als het droomgordijn optrekt, uiterlijk rond het veertiende jaar, zijn wij iedere oriëntatie kwijt. Door studie, kunst, avonturen, misschien religie, hopen wij het eigen ik te leren kennen. Daarvoor moet dus het vreemde in het vertrouwde worden toegelaten?

‘Ja. Daarom heeft het kind ruimte om intens angstig, gelukkig en verdrietig te zijn. Die intensiteit beleef je later niet meer. Wij leven voor een stuk in het ‘alsof’.’

Achter op uw eerste boek geeft u zichzelf uit alsof u een man bent. U schreef: ‘Burnier, geboren te Bethlehem (een aldus genaamde kliniek) in 1931, bezocht het gymnasium en studeerde daarna met succes te Amsterdam en Parijs. Als jong archeoloog (golddigger) werd hij anderhalf jaar te werk gesteld op een Grieks eiland.’ Is deze ‘hij’ bedoeld als een stuk ironie?

‘Precies. Ik heb met die tekst voor de achterflap enorm veel gedonder gehad. Allerlei mensen namen het me kwalijk dat ik mezelf in een man had veranderd. Bij mijn debuut had ik, realiseerde ik me, de kans om even als man te poseren. Ik vind trouwens dat de vrouw het recht heeft om een mannenrol te kiezen, als ze dat wil. Ik was na het schrijven van ‘Een tevreden lach’ in staat een loopje te nemen met de menselijke eigenschap om voor de menswaarneming de seks altijd als uitgangspunt te nemen. Kennelijk is zo’n grap nauwelijks gewenst. De mensen willen weten waar ze aan toe zijn; zo leven we nu eenmaal.’

Kent u de woede tegen de omgeving die een zelfmanifestatie in de weg staat?

‘Ja. Ik geloof dat mijn eerste boek binnen zo’n woede is ontstaan, in een poging om mezelf te zijn. Er overheerst dan nog te veel de poging om op een ‘man’ te lijken. Ik heb nu die identificatie opgegeven. Ik ben daardoor meer mezelf.’

Over de vrouw zegt u in ‘Een tevreden lach’: ‘Voor een vrouw is-geen-plaats-in-de-wereld,-maar-in-de-keuken,- -in-bed-en-in-de-kerk,. Er-zijn-geen-vrouwelijke-genieën, creatieve-kunstvernieuwers-maatschappijhervormers, -die-ten-voorbeeld-kunnen-strekken. Als-een-vrouw-iets-presteert-, vraagt-men-zich-af-waarom-zij-geen-man-heeft, of-haar-tijd-niet-aan-hem-wijdt.’ Is deze blauwdruk voor de vrouw nog wel reëel? Passen de vrouwen daar nog in?

‘Ik weet het niet. De blauwdruk, die u daar opsomt, heb ik natuurlijk ook een beetje ironisch bedoeld. Maar de kans is groot dat, voor heel veel mensen, dit grondpatroon voor de vrouw doodgewoon is. Misschien verandert dat nog wel eens. Als het verandert zal de wereld er een stuk tolerantie bij winnen. Een tolerantie noodzakelijk voor de vrouw om mens te zijn.’